

1983'TEN BU YANA SEÇİM SİSTEMİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER VE 24 ARALIK 1995 SEÇİMİ SONUÇLARININ ÇEŞİTLİ VARSAYIMLARLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Burak ODER**

1982 döneminin seçim sistemi 10.6.1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile düzenlenmiştir. Ancak bu yasada o günden bu güne yedi temel değişiklik yapılmış ve sonuç olarak Anayasa Mahkemesi ilgili son iki kararıyla seçim sisteminin belirleyicisi olmuştur.¹ İlginç olansa Anayasa Mahkemesi kararları ile oluşan seçim sisteminin Yasanın ilk halinden bu yana tüm değişikliklerde korunmuş, bir başka deyişle üzerinde bu güne kadar konsensüs sağlanmış olan iki temel özelliği taşımasıdır. D'Hondt hesap usulü ve ülke barajı.

Bu çalışmanın² temel amacı 24.12.1995 tarihli seçim sonuçlarını esas alarak çeşitli olasılıklarda seçim sonuçlarının ne olacağını belirlemektir. Çalışmanın ilk bölümünde Milletvekili Seçimi Kanununda yapılan değişiklikler ve bu değişiklikler sonucu seçim çevreleri milletvekilleri sayılarındaki değişiklikler özetlenmiş ve ikinci bölümünde ise çeşitli olasılıklarda seçim sonuçlarının ne olacağı belirlenmiştir. Her iki bölümde de öğ-

** Araştırma Görevlisi İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı

1 Bkz. AMK E.1995/54, K.1995/59, k.t.18.11.1995, R.G. 21.11.1995-22470 mükerrer ve AMK'd e n, E.1995/56, K.1995/60, k.t.1.12.1995, R.G. 7.12.1995-22486.

2 Bu çalışmanın bir versiyonu KAS (Konrad-Adenauer-Stiftung)- Auslandsinformationen, 5/1996, s. 23 vd. Almanca yayımlanmıştır (Bu versiyon "http://www.kas.de" İnternet adresindeki KAS-Home-page altında da bulunabilir). İki versiyon arasındaki farklar, varsayımlara öğretilde çok yeni olarak Doç.Dr. Necmi Yüzbaşıoğlu, tarafından önerilen % 5-7 oranında ülke barajının [Bkz. "Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri ve bunlara ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarına göre nasıl bir seçim sistemi", İHFM, Cilt: LV, Sayı:1-2, s.103 vd. (s.149)] getirebileceği değişikliğin de eklenmesi, temsil katsayılarının her bir varsayımda tablo içinde verilmesi ve Türk ve Alman okuyucular arasındaki fark dikkate alınarak metnin elden geçirilmesidir.

reti ve uygulamadaki tartışmalar ihmal edilerek³ deyim yerinde ise teknik bir yaklaşım benimsenmiştir.

A. Seçim sistemi ve değişiklikler

1.Genel olarak

1.Seçim çevrelerinin çıkaracakları milletvekili sayısının belirlenmesi

2839 sayı ve 10.6.1983 tarihli Yasa uyarınca her il bir seçim çevresi oluşturmaktadır. Eğer bir il seçim çevresinden yasa ile belirlenen sayıda milletvekili seçilecekse il seçim çevresi ile ilçe seçim çevrelerine bölünmektedir. Bu ilke bugüne kadar korunmuştur.

Nüfus veya seçmen sayısı dikkate alınmaksızın her il seçim çevresinden en az bir milletvekili seçilecektir. Dolayısıyla her il T. B. M. M. 'ne en az bir milletvekili gönderecektir, dolayısıyla il sayısı kadar milletvekili öncelikle dağıtılmış olur. Her ilde seçilecek diğer milletvekillerinin sayısı ile illerin son genel nüfus sayımında belirlenen nüfusu esas alınarak belirlenecektir. Bu belirleme üç aşamalıdır. İlk aşamada ülke nüfusu kalan milletvekili sayısına⁴ bölünerek ülke seçim sayısı yani milletvekili başına nüfus belirlenir. İkinci aşamada her ilin nüfusu elde edilen bu seçim sayısına bölünerek her ilin nüfusuna oranlı olarak çıkaracağı milletvekili sayısı belirlenir. Eğer bu milletvekili sayısı ile il sayısı toplamı Anayasa'da belirlenmiş olan milletvekili sayısına⁵ ulaşmazsa üçüncü aşamaya geçilir. Bu son aşamada ise her ilin seçim sayısına ulaşmayan, başka deyişle milletvekili çıkarmaya yetmeyen artık nüfusları belirleyici olur. Bu artık nüfusun büyüklüğüne göre kalan milletvekilleri dağıtılır.

2.Seçim barajı

Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda anılan kararlarına kadar Türk seçim sisteminin önemli bir özelliği çifte barajdı. Ülke barajı ve Seçim çevresi barajı.

a. Ülke barajı

Milletvekili seçim kanununun 33 madde 1 fıkrası ülke genelinde kullanılan oyların % 10'unu geçecek sayıda oy alamayan siyasal partiler milletvekili dağıtımında dikkate alınmayacaklardır.⁶ Ülke genelinde bu oranda oy alamayan siyasal partiler, seçim çevrelerinde aldıkları oya bakılmaksızın milletvekili çıkaramıyacaklardır. Ancak bir parti listesinden aday olmayan bağımsız milletvekilleri bakımından bu düzenleme uygulanmayacaktır.⁷

3 Bu konularda ayrıntılı bilgi için bkz. Yüzbaşıoğlu, Necmi, s.103 vd.

4 Toplam milletvekili sayısı - il sayısı.

5 Bkz. 1982 AY M. 75. Bu sayı 1987 Anayasa değişikliğine (3361 sayı ve 17.5.1987 tarihli Yasa) kadar 400 idi. Anılan değişiklikle 450'ye ve 1995 Anayasa değişikliği ile (4121 sayı ve 32.7.1995 tarihli Yasa) 550'ye yükseltilmiştir.

6 Bu düzenleme Yasanın ilk şeklinden bu yana değiştirilmeksizin yürürlüktedir.

7 Yasada düzenlenmemiş olsaydı bile bu olgu mantıksal bir sonuç olarak ortaya çıkacaktı.

b. Seçim çevresi barajı

Seçim çevresi barajı milletvekili dağıtımında baskın olarak belirleyicidir ve bu cihazla tüm sistem manipüle edilebilir.⁸ Bu nedenle de her seçim öncesi seçim çevresi barajı değiştirilmiştir. Bu güne kadar uygulanan seçim çevresi barajlarında iki versiyon görülmektedir. Sabit baraj ve değişken baraj. Sabit baraj belirli bir oy oranını değişken baraj ise kullanılan geçerli oyun milletvekili sayısına bölünmesini ifade etmektedir.

3. Milletvekili dağılımının hesaplanması

Kontenjan adaylığı/ milletvekilliği⁹ bir yana bırakılırsa milletvekili dağılımı d'Hondt hesaplama usulü ile yapılmaktadır.

II. Milletvekili Seçimi Kanununun ilk şekli

1. Seçim Çevreleri

a. İl seçim çevreleri

Yukarıda da değinildiği gibi ülke il idare bölümlenmesi esas alınarak il seçim çevrelerine bölünmüştür. MSK'nın 4. madde 5. fıkrasının ilk şekli uyarınca 7'den fazla Milletvekili çıkaracak iller de ilçe seçim çevrelerine bölünmüştür.

b. İlçe seçim çevreleri

MSK'nun 4. madde 5. fıkra son cümlesi uyarınca her ilçe seçim çevresinden seçilecek en az üç milletvekili seçilecektir. İlçe seçim çevrelerinin belirlenmesinde ilçelerin nüfusu ve sınırları dikkate alınacaktır. İlçe seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısı olanaklı olduğu ölçüde büyük olacak ve olanaklıysa 3,5 ve 7 sayıları esas alınacaktır.¹⁰

Yüksek Seçim Kurulu'nun kararı ile 400 milletvekili seçim çevrelerine aşağıdaki şekilde dağıtılmıştır.

2. Seçim çevresi barajı

Seçim çevresi barajının ilk şekli değişken barajdır.¹¹ Hiçbir parti veya adayın bu baraj aşamaması halinde milletvekili dağıtımı baraj yokmuş gibi yapılacaktır.

8 Bu olgunun gerçekliği için bkz. aşağıda "B. 24.12.1995 seçimi sonuçlarının çeşitli olasılıklarda hesaplanması".

9 3270 sayı ve 28.3.1986 tarihli Yasa, R.G.15.4.1986-19079 (mükerrer).

10 Bu iki koşul, ilçelerin nüfus ve sınırları dikkate alınma zorunluluğu karşısında çok belirleyici olmamıştır. Dolayısıyla "tamamlayıcı" nitelik taşımıştır. Örneğin ilçe seçim çevreleri milletvekili sayılan Manisa ve Samsun'da "5+3", Zonguldak'ta ise "4+4" olarak belirlenmiştir.

11 MSK (ilk hali) M. 34, 2.f

İl seçim çevreleri:

Seçim çevresi sayısı	Milletvekili sayısı	Toplam milletvekili sayısı	
3	2	6	tek seçim çevresi
13	3	39	tek seçim çevresi
13	4	52	tek seçim çevresi
13	5	65	tek seçim çevresi
7	6	42	tek seçim çevresi
9	7	63	tek seçim çevresi
3	8	24	ilçe seçim çevrelerine bölündü
1	10	10	ilçe seçim çevrelerine bölündü
1	12	12	ilçe seçim çevrelerine bölündü
1	13	13	ilçe seçim çevrelerine bölündü
1	16	16	ilçe seçim çevrelerine bölündü
1	22	22	ilçe seçim çevrelerine bölündü
1	36	36	ilçe seçim çevrelerine bölündü
67	-	400	Toplam

İlçe seçim çevreleri:

Seçim çevresi sayısı	milletvekili sayısı	Toplam milletvekili sayısı	
4	3	12	
	2	4	8
	9	5	45
2	6	12	
	8	7	56
25	-	133	Toplam

Tüm seçim çevreleri:

Seçim çevresi sayısı	Milletvekili sayısı	Toplam milletvekili sayısı	
3	2	6	
17	3	51	
15	4	60	
22	5	110	
9	6	54	
17	7	119	
83		400	Toplam

Her seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı teorik olarak % 100 ile % 14,2857 arasında değişebilecekti. Ancak uygulamada en küçük seçim çevresi iki milletvekili çıkardığından baraj 6 50 ile % 14.2857 arasında olmuştur.

2 milletvekili seçim çevreleri için	% 50
3 milletvekili seçim çevreleri için	% 33,3333
4 milletvekili seçim çevreleri için	% 25
5 milletvekili seçim çevreleri için	% 20
6 Milletvekili seçim çevreleri için	% 16,6667
7 Milletvekili seçim çevreleri için	% 14,2857

III. 3270 sayı ve 28.3.1986 tarihli değişiklik yasası¹²

1. Seçim çevreleri

Bu Yasa ile seçim çevrelerinde en az üç milletvekili, ilçe seçim çevrelerinde ise en fazla 7 milletvekili seçilmesi gereği korunmakla beraber ilçe seçim çevrelerinin belirlenmesi usulü değiştirilmiştir. Yeni usul uyarınca ilçe seçim çevreleri milletvekili sayısı, il milletvekili sayısından önce yedi, sonra yine yedi ve eğer bu olanaklı değilse sırayla altı, beş, dört ve üç sayıları çıkarılarak belirlenecektir. Teorik olarak, bu belirleme usulü teorik olarak 10 ve üstü milletvekili çıkaracak il seçim çevrelerinin bölünmesinde sorun çıkmazken, bu sayıdan az milletvekili çıkaracak ve bölünmesi gereken il seçim çevrelerinde belirleme (bir ilçe seçim çevresinin en az üç milletvekili çıkarması gereği dikkate alındığında) 9 milletvekili çıkaracak bir il seçim çevresi için "5+3" şeklinde yapılacaktır.

2. Kontenjan adaylığı / milletvekilliği

Bu yasa ile Siyasi Partiler Kanununun da değiştirilerek kontenjan adaylığı / milletvekilliği getirilmiştir. Siyasi Partiler Kanunu'nun 38. Maddesinin değişik şekli uyarınca siyasi partiler 6 ve üstü milletvekili çıkararak illerin 5-7 milletvekili çıkararak seçim çevrelerinde birer kontenjan adayı göstereceklerdir. Burada dikkat çeken bir nokta 5 milletvekili çıkararak bir il seçim çevresinde kontenjan adayı gösterilmezken, 5 milletvekili çıkararak bir il seçim çevresinde kontenjan adayı gösterilmektedir. Seçim çevresi barajını aşmış aşamamasına bakılmaksızın seçim çevresinde en çok oyu alan partinin adayı seçilecektir. Niteliği gereği kontenjan adaylığı / milletvekilliği bağımsız adayları etkilemeyecektir.¹³

Milletvekilliği toplam sayısı Anayasa da 400 olarak belirlendiğinden bu seçim çevrelerinde bir milletvekilliği kontenjan milletvekilliği haline gelmektedir.

¹² R.G.15.4.1986-19079 (mükerrer).

¹³ Ancak bu konuda teorik olarak yanısız kalan bir soru en çok oyu bir bağımsız adayın alması halinde yine siyasi partilerden bir kontenjan milletvekili seçilip seçilmeyeceğidir.

Bu usul bir yönüyle de d'Hondt seçim sisteminden önemli bir sapmadır. Diğer yönüyle de seçim çevresinde en çok oyu alan partinin ek bir milletvekilliği kazanması sonucu doğurmaktadır. Ancak kontenjan milletvekilliğinin her durumda büyük partiler lehine sonuç doğuracağı şeklindeki öncesel ve genel bir yaklaşım¹⁴ olgusal sonuçları da dikkate alındığında yerinde olmakla beraber, belirli seçim çevrelerinde oy yoğunlaşması yaşayan küçük partilerin de bu avantajdan yararlanabileceği şeklinde tamamlanmak gereklidir.

3. Seçim çevresi barajı

Değişken çevre barajı ilke olarak korunmakla beraber bölme işleminin kontenjan milletvekilliği çıkaran seçim çevrelerinde milletvekili sayısının bir eksiği ile yapılması kuralı getirilmiştir.

Bu hesap usulü seçim çevresi barajının kontenjan milletvekili çıkaracak 5 milletvekili seçim çevresinde baraj % 20'den % 25'e, kontenjan milletvekili çıkaracak 6 milletvekili seçim çevrelerinde % 16,6667'den % 20'ye ve kontenjan milletvekili çıkaracak 7 milletvekili seçim çevrelerinde ise % 14,2857'den % 16,6667'ye yükselmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu ise aynı sayıda milletvekili çıkaran 5 milletvekilli bir seçim çevresi ile bir ilçe seçim çevresi arasında, ilkinde barajın % 25 ikincisinde % 20 olması neden ile bir eşitsizliğe neden olmaktadır.

IV. 3377 sayı ve 23.5.1987 tarihli değişiklik yasası¹⁵

Bu yasadaki önce yapılan Anayasa değişikliği ile milletvekili toplam sayısı 400 den 450'ye 450'ye yükseltilmiştir.¹⁶

1. Seçim Çevreleri

Bu yasa ile ilçe seçim çevrelerinden seçilecek en az milletvekili sayısının üç olması korunurken ilçe seçim çevrelerine bölünmesi gereken il seçim çevrelerinin milletvekili sayısı 6 olarak belirlenmiştir. İlçe seçim çevresi milletvekili sayılarının tespiti usulü aynıdır, ancak çıkartılacak sayılar önce altı ve eğer bu olanaklı değilse sırayla beş-dört ve üçtür. Bu şekilde seçim çevresi sayısı 83'ten 104'e yükselmiştir.

Yüksek Seçim Kurulu bu usul uyarınca seçim çevrelerini aşağıdaki şekilde belirlemiştir.¹⁷

14 Yüzbaşıoğlu, Necmi, "Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri ve bunlara ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarına göre nasıl bir seçim sistemi", İHFM,; Cilt: LV, Say:1-2, s. 103 vd. (s.128); yazar Özbudun, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Gözden geçirilmiş 4. Baskı, Ankara, 1995, s. 237'ye gönderme yapmaktadır.

15 R.G. 3.6.1987-19476.

16 3361 sayı ve 17.5.1987 sayılı yasa.

17 265 sayılı karar, R.G. 7.7.1987-19510.

İl seçim çevreleri:

Seçim çevresi sayısı	Milletvekili sayısı	Toplam milletvekili sayısı	
3	2	6	Tek seçim çevresi
12	3	36	Tek seçim çevresi
10	4	40	Tek seçim çevresi
10	5	50	Tek seçim çevresi
8	6	48	Tek seçim çevresi
8	7	56	İlçe seçim çevrelerine bölündü
5	8	40	İlçe seçim çevrelerine bölündü
5	9	45	İlçe seçim çevrelerine bölündü
1	11	11	İlçe seçim çevrelerine bölündü
2	14	28	İlçe seçim çevrelerine bölündü
1	19	19	İlçe seçim çevrelerine bölündü
1	26	26	İlçe seçim çevrelerine bölündü
1	45	45	İlçe seçim çevrelerine bölündü
67	-	450	Toplam

İlçe seçim çevreleri:

Seçim çevresi sayısı	Milletvekili sayısı	Toplam milletvekili sayısı	
23	3	69	
8	4	32	
11	5	55	
19	6	114	
61	-	270	Toplam

Tüm seçim çevreleri:

Seçim çevresi sayısı	Milletvekili sayısı	Toplam milletvekili sayısı	
3	2	6	
35	3	105	
18	4	72	
21	5	105	
27	6	162	
104	-	450	Toplam

3. Kontenjan adaylığı/milletvekilliği

Değişiklikle kontenjan adayı gösterilecek seçim çevreleri 6 ve üstü milletvekili çıkararak il seçim çevrelerinin 4-6 milletvekili çıkararak seçim çevreleri olarak belirlenmiştir. Böylece kontenjan milletvekilliği sayısı arttırılmıştır.¹⁸

4. Seçim çevresi barajı

Değişken çevre barajı sistemi korunmakla beraber, kontenjan milletvekili çıkararak seçim çevreleri ile çıkarmayan seçim çevreleri arasındaki farklılık kaldırılmış ve dolayısıyla kontenjan milletvekilliğinin çevre barajını yükseltici etkisi kalkmıştır.

V.3403 sayı ve 10.9.1987 tarihli değişiklik yasası¹⁹

1.11.1987 tarihinde yapılması karara bağlanan genel seçimler²⁰ öncesinde çıkarılan bu yasa ile seçim çevresi barajının hesaplanması usulü değiştirilmiş ve altı milletvekili çıkararak seçim çevrelerinde barajın seçilecek milletvekili sayısının bir eksiği ile yapılması kuralı getirilmiştir. Bu kural görünüşte kontenjan milletvekili çıkarılıp çıkarılmamasından bağımsızdır, ancak altı milletvekili seçilen her seçim çevresinde bir kontenjan milletvekili seçilmektedir.

Bu değişiklik beş ve altı milletvekili çıkaracak seçim çevrelerindeki barajı % 20 olarak eşitlemiştir. Diğer yandan bir seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısı en fazla altı olduğundan dolayı uygulanacak en düşük baraj % 16,6667'den % 20'ye yükselmiştir.²¹ Dolayısıyla bu seçim çevrelerinde en çok oy alan partilerin avantajı görece olarak artmıştır. Ve bu seçim çevreleri tüm seçim çevrelerinin % 25,86'sıdır. (=27/104).

V1.3404 sayı ve 17.10.1987 tarihli değişiklik yasası²²

Bu yasayı bir düzeltme yasası olarak nitelemek yerindedir.²³ Çünkü bir yandan kontenjan milletvekilliğinin niteliği açıklığa kavuşturulmuş, diğer yandan konumuzla doğrudan ilişkili olarak kontenjan milletvekili seçilen seçim çevrelerinde barajın hesaplanması usulü düzenlenerek "bölme işleminin bir eksiği ile yapılması" kuralına geri dönmüştür. Böylece kontenjan milletvekili çıkaracak olan 4 ve 5 milletvekili ilçe seçim

18 34'den 46'ya. Karş. Yüzbaşıoğlu, Necmi, "Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri ve bunlara ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarına göre nasıl bir seçim sistemi", İHFM, Cilt: LV, Sayı:1-2, s. 103 vd. (s.128, dph.15 ve 18); yaza TUN Hasan, "Anayasa ve Seçim Sistemi", Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi, Y. 1, Sy.1, Aralık 1995, s.14 vd., s.18'e gönderme yapmaktadır. Kontenjan milletvekilliği sayısındaki % 35,29'luk bu artış milletvekili sayısındaki % 12,5 artış (400'den 450'ye) karşısında dahi görece olarak önemli bir artıştır, çünkü kontenjan milletvekili sayısının toplam milletvekili sayısına oranı % 8,5'dan (34/400) % 10,22'ye (46/450) yükselmiştir.

19 R.G.11.09.1987-19571 (mükerrer).

20 Anayasa Mahkemesi'nin konumuzu ilgilendirmeyen bir maddeyi iptal etmesi nedeniyle (AMK E.1987/23, K.1987/27, k.t. 9.10.1987, AMKD 23, s.367) genel seçimler bu tarihte yapılamamıştır. Daha sonra 3404 sayı ve 17.10.1987 tarihli yasa çıkarılmış ve seçimler 29.11.1987 tarihine ertelenmiştir.

21 Aynı şekilde Yüzbaşıoğlu Necmi "Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri ve bunlara ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarına göre nasıl bir seçim sistemi", İHFM, Cilt: LV, Sayı:1-2, s.103 vd. n, (s.128).

22 R.G.19.10.1987-19609.

23 Aynı şekilde Yüzbaşıoğlu, Necmi, "Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri ve bunlara ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarına göre nasıl bir seçim sistemi", İHFM, Cilt: LV, Sayı:1-2, s.103 vd. (s.129); özellikle Yüksek Seçim Kurulu'nun 443 sayılı kararına ilişkin olarak söylenenler.

çevreleri ile kontenjan milletvekili çıkarmayan 4 ve 5 milletvekili il seçim çevreleri arasında eşitsizlik doğmuştur. Bir ilçe seçim çevrelerinde baraj sırasıyla %33.3333 ve % 25 olurken aynı sayıda milletvekili çıkararak il seçim çevrelerinde baraj sırasıyla % 25 ve %20 olacaktır. Kontenjan milletvekili çıkaracak bu seçim çevrelerinin sayısı 19'dur. Ve bu tüm seçim çevrelerinin % 18.27'sidir ve bu seçim çevrelerinde 87 milletvekili, yani tüm milletvekillerinin % 19.33'ü seçilmektedir.

Değişiklik altı milletvekili çıkaracak seçim çevreleri bakımından pratik bir sonuç doğurmamaktadır, çünkü zaten bu seçim çevrelerinin tümünde kontenjan milletvekili seçilecektir. Ancak bu seçim çevreleri bakımından iki ayrı, ama aynı sonuçlu düzenlemenin, de yani bu değişiklik yanında 3403 sayılı yasa ile yapılan değişikliğin yürürlükte olması ilginç bir durum olarak dikkati çekmektedir.

VII. 3757 sayılı ve 24.8.1991 tarihli değişiklik yasası²⁴

Erkene alınarak 20 Ekim 1991 tarihinde yapılması karara bağlanan XIX. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde uygulanmak üzere yapılan bu değişiklikle belirli seçim çevreleri için sabit çevre barajı konulmuş ve ilke olarak korunan değişken çevre barajı yanında bu seçime özgü olarak sabit baraj da sistemde yer almıştır. Değişiklik uyarınca iki ve üç milletvekili seçilecek seçim çevreleri ile kontenjan adayı gösterilen dört milletvekillik seçim çevrelerinde-ki bunlar ilçe seçim çevreleridir-çevre barajı % 25 kontenjan adayı gösterilen beş milletvekillik seçim çevrelerinde-ki bunlar da ilçe seçim çevreleridir- çevre barajı % 20 olacaktır. Dolayısıyla 2 milletvekili seçilen seçim çevrelerinde ortaya çıkan % 50 oranındaki en yüksek baraj % 25'e indirilmiştir.

Böylece 2,3, kontenjan milletvekili seçilsin seçilmesin 4 milletvekili tüm seçim çevrelerinde baraj eşitlenerek % 25 olmuştur.

Diğer yandan kontenjan milletvekili çıkarsın çıkarmasın beş milletvekili çıkararak il seçim çevrelerinde baraj % 20'de eşitlenmiştir. Çünkü değişiklik uyarınca kontenjan milletvekili çıkararak beş milletvekili seçim çevrelerinde sabit baraj olarak % 20 uygulanmakla beraber, değişken çevre barajı sistemi kontenjan milletvekili çıkarmayan beş milletvekili seçim çevreleri için % 20' lik baraj doğurmaktadır. Aynı şekilde altı milletvekili çıkararak tüm seçim çevrelerinde kontenjan milletvekili seçileceğinden baraj "bölme işlemi milletvekili sayısının bir eksiği ile yapılır." kuralı uyarınca hesaplanmakta ve yine % 20 olmaktadır.

Dolayısıyla, hangi baraj tipinin sonucu olursa olsun iki oran vardır: 2-4 milletvekili seçilen seçim çevrelerinde % 25,5 ve 6 milletvekili seçilen seçim çevrelerinde % 20.

VIII. 4125 sayı ve 27.10.1995 tarihli değişiklik yasası²⁵

23 Aynı şekilde Yüzbaşıoğlu, Necmi, "Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri ve bunlara ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarına göre nasıl bir seçim sistemi", İHFM, Cilt: LV, Sayı:1-2, s.103 vd. (s.129); özellikle Yüksek Seçim Kurulu'nun 443 sayılı kararına ilişkin olarak söylenenler.

24 R.G. 26.8.1991-20972.

R.G. 28.10.1995-22447 (mükerrer).

25 R.G. 28.10.1995-22447 (mükerrer).

Bu değişiklik öncesinde, 4121 sayı ve 23.7.1995 tarihli yasa ile yapılan Anayasa değişikliğiyle toplam milletvekili sayısı 550' ye yükseltilmiştir. Diğer yandan çeşitli tarihlerde kurulan yeni illerle il sayısı da 79'a ulaşmıştır.

1. Türkiye milletvekilliği

4125 sayılı yasa ile tüm ülke ayrı bir seçim çevresi haline getirilerek 550 milletvekilinin 100'ünün ülke genelinde d'Hondt sistemiyle seçilmesi öngörülmüştür. Ancak Türkiye milletvekilleri ayrı bir oyla, başka değişle ikinci bir oyla seçilmeyeceği gibi, sadece ülke barajını aşan partilere dağıtılacaktır. Dolayısıyla partilere verilen oylar biri ülke genelinde, diğeri ilgili seçim çevresinde olmak üzere iki kere değerlendirilecektir.

Bu düzenleme Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir.²⁶

2. Seçim çevreleri

a. Ülke seçim çevresi

Görüldüğü gibi 4125 sayılı yasa ile 100 milletvekilinin d'Hondt usulü ile seçileceği bir ülke seçim çevresi oluşturulmuştur. Kalan 450 milletvekili il ve ilçe seçim çevrelerine dağılacaktır.

b. İl ve ilçe seçim çevreleri

4125 sayılı yasa ile il seçim çevrelerinden seçilecek milletvekili sayısının belirlenmesi usulü korunmakla beraber, seçim çevreleri genişletilerek il seçim çevrelerinin çıkaracağı milletvekili sayısı 18'e yükseltilmiştir. 18 ile 35 arasında milletvekili çıkaracak il seçim çevreleri iki ilçe seçim çevresine 36 ve üstü sayıda milletvekili çıkaracak il seçim çevreleri ise üç seçim çevresine bölünecek ve ilçe seçim çevreleri olanak olduğunca birbirine yakın sayıda milletvekili çıkaracaktır.

Yüksek Seçim Kurulunun kararı ile 450 milletvekili aşağıdaki şekilde dağıtılmıştır.²⁷

3. Seçim çevresi barajı

İki ve üç milletvekili çıkararak seçim çevreleri için % 25'lik bir sabit baraj, diğer seçim çevreleri içinse değişken baraj öngörülmüştür.

Anayasa Mahkemesi ülke barajını Anayasa' ya aykırı görmezken, bu barajın yanında seçim çevresi barajının da varlığını Anayasa' ya aykırı bulmuştur.²⁸

IX.4138 sayı ve 23.11.1995 tarihli değişiklik yasası²⁹

26 E.1995/54, K.1995/59, k.t.18.11.1995, R.G. 21.11.1995-22470 (mükerrer), s.1 vd. (s. 40).

27 332 sayı ve 28.10.1995 tarihli karar, R.G. 30.10.1995-22448, s. 83 vd.

28 E.1995/54, K.1995/59, k.t.18.11.1995, R.G. 21.11.1995-22470 (mükerrer), s.1 vd. (s. 47).

29 R.G. 24.11.1995-22473 (mükerrer).

İl seçim çevreleri:

Seçim çevresi sayısı	Milletvekili sayısı	Toplam Milletvekili sayısı	
12	2	24	Tek seçim çevresi
21	3	63	Tek seçim çevresi
9	4	36	Tek seçim çevresi
10	5	50	Tek seçim çevresi
8	6	48	Tek seçim çevresi
5	7	35	Tek seçim çevresi
5	8	40	Tek seçim çevresi
3	9	27	Tek seçim çevresi
1	11	11	Tek seçim çevresi
1	13	13	Tek seçim çevresi
1	14	14	Tek seçim çevresi
1	19	19	İlçe seçim çevrelerine bölündü
1	22	22	İlçe seçim çevrelerine bölündü
1	48	48	İlçe seçim çevrelerine bölündü
79	-	450	Toplam

İlçe seçim çevreleri:

Seçim çevresi sayısı	Milletvekili sayısı	Toplam milletvekili sayısı	
1	9	9	
1	10	10	
2	11	22	
3	16	48	
7	-	89	Toplam

Tüm Seçim Çevreleri:

Seçim çevresi sayısı	Milletvekili sayısı	Toplam milletvekili sayısı	
12	2	24	
21	3	63	
9	4	36	
10	5	50	
8	6	48	
5	7	35	
5	8	40	
4	9	36	
1	10	10	
3	11	33	
1	13	13	
1	14	14	
3	16	48	
83	-	450	Toplam

Bu yasa ile, Anayasa Mahkemesince Anayasa' ya aykırı bulunan seçim çevresi barajı sabit oranlı (% 10) olarak yeniden ihdas edilmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi, Anayasa' nın 153. madde son fıkrası uyarınca önceki kararına aykırı bularak bu düzenlemeyi de iptal etmiştir.³⁰

X. Anayasa Mahkemesi kararları ile oluşan sistem

1. Seçim Çevreleri

Seçim çevrelerinin belirlenmesi usulü aynı kalmakla beraber, Türkiye Milletvekiliği iptal edildiğinden seçim çevrelerinden seçilecek milletvekili sayıları değişmiş ve seçim çevrelerinin çıkaracağı milletvekilleri sayıları artmıştır. Seçim çevreleri şu şekildedir.

İl seçim çevreleri:

Seçim çevresi sayısı	Milletvekili sayısı	Toplam Milletvekili sayısı	
9	2	18	Tek seçim çevresi
13	3	39	Tek seçim çevresi
12	4	48	Tek seçim çevresi
8	5	40	Tek seçim çevresi
9	6	54	Tek seçim çevresi
6	7	42	Tek seçim çevresi
5	8	40	Tek seçim çevresi
5	9	45	Tek seçim çevresi
3	10	30	Tek seçim çevresi
2	11	22	Tek seçim çevresi
1	12	12	Tek seçim çevresi
1	14	14	Tek seçim çevresi
1	16	16	Tek seçim çevresi
1	17	17	Tek seçim çevresi
1	24	24	İlçe seçim çevrelerine bölündü
1	28	28	İlçe seçim çevrelerine bölündü
	61	61	İlçe seçim çevrelerine bölündü
79	-	550	Toplam

30 E.1995/56, K.1995/60, k.t.1.12.1995, R.G. 7.12.1995-22486, s.1 vd. (s.19 vd.).

İlçe seçim çevreleri:

Seçim çevresi sayısı	Milletvekili sayısı	Toplam milletvekili sayısı	
2	12	24	
2	14	28	
2	20	40	
1	21	21	
7	-	113	Toplam

Tüm seçim çevreleri:

Seçim çevresi sayısı	Milletvekili sayısı	Toplam Milletvekili sayısı	
9	2	18	
13	3	39	
12	4	48	
8	5	40	
9	6	54	
6	7	42	
5	8	40	
5	9	45	
3	10	30	
2	11	22	
3	12	36	
3	14	42	
1	16	16	
1	17	17	
1	20	40	
1	21	21	
83	-	550	Toplam

2. Ülke Barajı

Seçim çevresi barajı Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildiğinden sadece % 10'luk bir ülke barajı söz konusudur.

B.24 Aralık 1995 seçimi sonuçlarının değişik olasılıklarda değerlendirilmesi**1. Genel olarak**

Çalışmamızın bu bölümünde değişik beş varsayımda 24 aralık 1995 seçimi sonuçlarını³¹ değerlendireceğiz. Bu olasılıklar şunlardır.³²

31 Yüksek Seçim Kurulu tarafından 3 Ocak 1996 tarih ve 22512 (mükerrer) sayılı Resmi Gazetede ilan edilerek duyurulan sonuçlar esas alınmıştır.

32 Hesaplar Burak Oder ve Bülent Uyaniker tarafından hazırlanan seçim sonuçlarına hesaplama programı ile hesaplanmıştır. Bu programın bir versiyonu İHFM, Cilt: LV, Sayı:1-2, s 219 vd.'de yayınlanmıştır.

- i. 4138 sayılı yasa ile oluşturulan % 10 ülke ve % 10 çevre barajı sistem;
- ii. 4125 sayılı yasa ile oluşturulan 100 Türkiye milletvekillinin seçildiği % 10 ülke ve değişken çevre barajlı sistem;
- iii. % 10 ülke ve değişken çevre barajlı varsayım;
- iv. barajsız varsayım
- v. öğretilde yeni olarak önerildiği üzere % 5 (% 7) ülke barajlı varsayım;³³:

II. 24 Aralık 1995 seçim sonuçları.

24 Aralık 1995 seçimlerinde kayıtlı 34.068.304 seçmenin 29.101.469'u oy kullanmıştır. Bu durumda seçime katılma oranı % 85,20'dir. Bu görece olarak yüksek bir katılma oranıdır. Kullanılan oyların 28.126.993'ü geçerli sayılmıştır. Kayıtlı seçmenlerin 582.35'ine karşılık gelen bu sayı kullanılan oyların % 96,65'idir. Bir başka deyişle oy kullanan seçmenleri yaklaşık % 3.5'u oyunu geçersiz biçimde veya boş oy olarak kullanmıştır.

Seçim sonuçlarına göre % 10' luk ülke barajı 2.812.699 oya karşılık gelmektedir. Seçime katılan 12 partiden sadece 5'i ülke barajını aşmıştır.³⁴ Ülke barajını aşan beş partinin toplam oyu 24.064.848'dir. Ve bu kullanılan geçerli oyların %85.56'sıdır. Ülke barajını geçemeyen partilerin aldıkları toplam % 14.44 oranının da oy milletvekili dağılımında dikkate alınmamıştır. Ancak ülke barajı olmasaydı bile iki partinin (MHP ve HA-DEP) oyları milletvekili çıkaracağından boşa giden ve ya başka bir deyişle ülke barajı nedeniyle temsil edilemeyen oyların oranı bu iki partinin toplam oyu olan (8,18 + %4,17) % 12,35 tir.

33 Yüzbaşıoğlu, Necmi, "Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri ve bunlara ilişkin Anayasa Mahkemesi kararlarına göre nasıl bir seçim sistemi", İHFM, Cilt: LV, Sayı:1-2, s.103 vd. (s.149).Yazar % 5, en fazla % 7 bir baraj önermektedir. 24 Aralık 1995 seçimi sonuçları temel alındığında barajın % 5 veya daha fazla olması bir değişiklik yaratmamakta, her iki durumda da, 24 Aralık 1995 seçiminde ülke barajını geçemeyen MHP (% 8,18) ülke barajını aşmakta, ancak 24 Aralık 1995 seçiminde ülke barajını aşamayan HADEP (% 4,17) yine ülke barajına takılmaktadır.

34 Teorik olarak en fazla 9 parti ülke barajını aşabilir.

35 Parti adları kısaltmaları: RP: Refah Partisi; ANAP: Anavatan Partisi; DYP: Doğru Yol Partisi; DSP: Demokratik Sol Parti; CHP: Cumhuriyet Halk Partisi; MHP: Milliyetçi Hareket Partisi; HADEP: Halkın Demokrasi Partisi; YDH: Yeni Demokrasi Hareketi; MP: Millet Partisi; YDP: Yeniden Doğuş Partisi; İP: İşçi Partisi; YP: Yeni Parti.

Seçim sonuçları ve ilgili oranlar şu şekildedir:³⁵

	I	II	III	IV	V	T
RP	6.012.450	21.38	24.98	158	28.73	1.34
ANAP	5.527.288	19.65	22.97	135	24.00	1.22
DYP	5.396.009	19.18	22.43	76	24.54	1.28
DSP	4.118.025	14.64	17.11	49	13.82	0.94
CHP	3.011.076	10.71	12.51	0	8.91	0.83
MHP	2.301.343	8.18	0	0	0	0
HADEP	1.171.623	4.17	0	0	0	0
YDH	133.889	0.48	0	0	0	0
MP	127.630	0.45	0	0	0	0
YDP	95.484	0.34	0	0	0	0
İP	61.428	0.22	0	0	0	0
YP	36.853	0.13	0	0	0	0
Bağımsız adaylar	133.895	0.48	-	0	0	0

I: Oy sayısı; II: Geçerli oylar içinde oranı (%), III: Ülke barajını aşan partilerin toplam oyu içinde oranı (%); IV: Milletvekili sayısı; V: Milletvekili oranı (%); T: Gerçek temsil katsayısı (Milletvekili oranı/geçerli oylar içinde oranı)³⁶

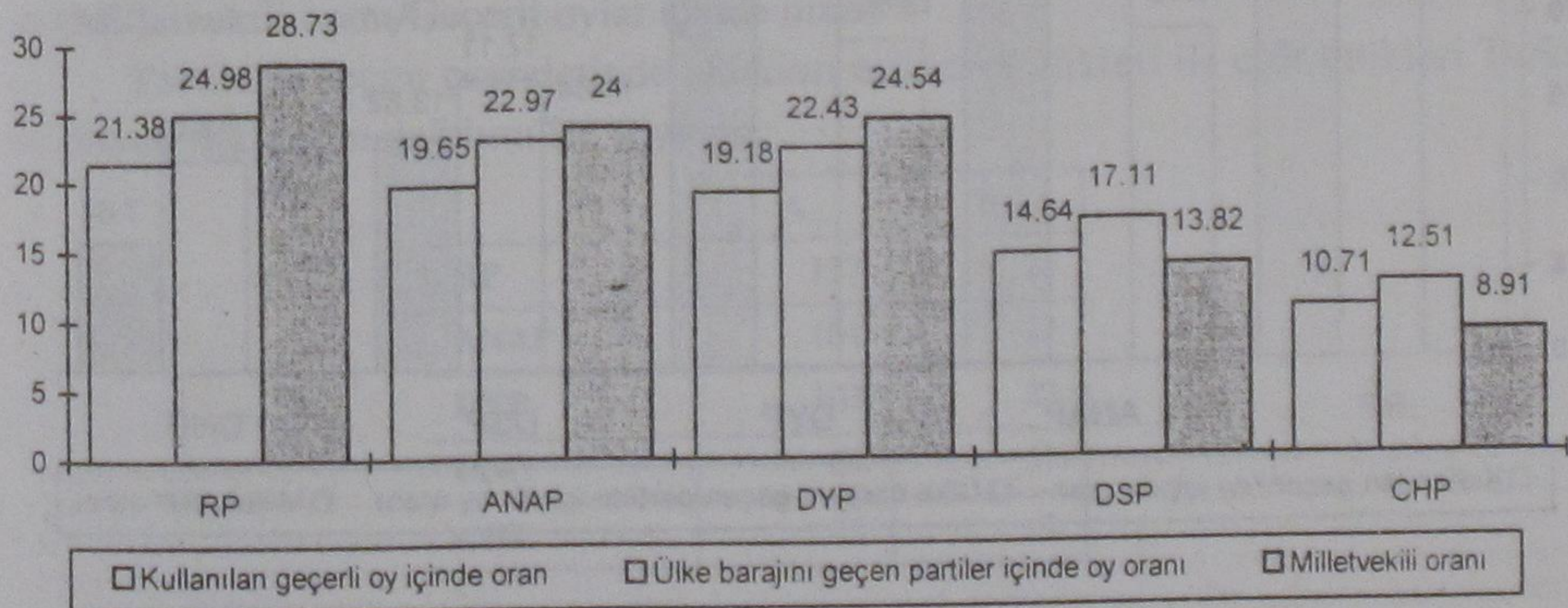
Milletvekili çıkararak en büyük parti (RP) en küçük parti (CHP) arasındaki oy ve milletvekili oranı farkları ise şu şekildedir.

Kullanılan geçerli oy farkı % 10,67(%21,38-% 10,71)

Ülke barajını aşan partiler toplam oyu temelinde fark: %12,47 (%24,98-% 12,51)

Milletvekili sayısı farkı oranı % 19,82 (% 28,73-% 8,91)

Ülke barajını geçen partilerin kullanılan geçerli oy içinde ve ülke barajını geçen partiler içinde oy oranları ile milletvekili oranları görsel olarak şu şekildedir.

³⁶ Temsil katsayısını "Milletvekili oranı/Ülke barajını aşan partilerin toplam oyu içinde oy oranı" şeklinde hesaplamak olanaklıdır. Bu usulle bulunan katsayılar yukarıda verilen katsayıları, ülke barajını aşan partilerin oyunun geçerli toplam oya oranı (% 85,56) ile çarpımıdır (RP:1,15; ANAP: 1,04; DYP:1,28; DSP: 0,81; CHP: 0,71) ve oy yoğunlaşması bir kenara bırakılırsa d'Hondt hesap usulünün etkisini ön plana çıkarmaktadır (Bu katsayıya "sanal temsil katsayısı" adını öneriyoruz). Yukarıda verdiğimiz katsayılar ise bu etki yanında barajların etkisini de göstermektedir (Bu katsayıya ise "gerçek temsil katsayısı" adını öneriyoruz).

III. Varsayımlar

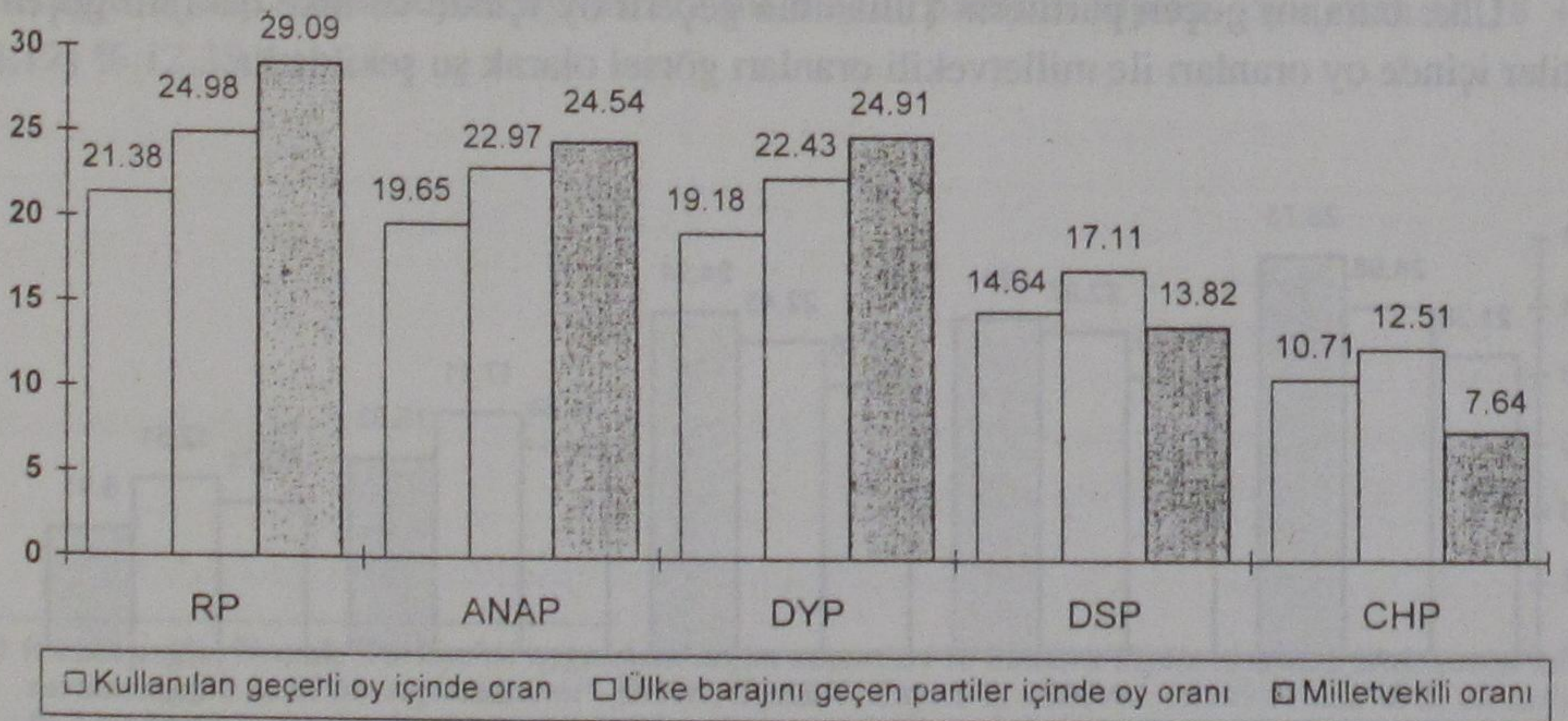
1.4138 sayılı yasa ile oluşturulan % 10 ülke ve %10 çevre barajı sistem.

Yürürlükteki sistemden farkı % 10'luk seçim çevresi barajı olan bu varsayımda seçim sonuçları şu şekilde olmaktadır.

	T	IVa	IVb	IVc	Va	Vb	Tx
RP	1.34	160	2	1.27	29.09	0.36	1.36
ANAP	1.22	135	3	2.27	24.54	0.54	1.25
DYP	1.28	137	2	1.48	24.91	0.37	1.3
DSP	0.94	76	0	0	13.82	0	0.94
CHP	0.83	42	-7	-14.29	7.64	-1.27	0.71

T: 24 Aralık 1995 seçiminde gerçek temsil katsayısı, IVa: Bu varsayımda milletvekili sayısı, IVb: milletvekili sayısındaki değişim (IVa-IV), IVc: Milletvekili sayısındaki değişim oranı % olarak (IVb/IV); Va: Bu varsayımda milletvekili oranı %; Vb: Milletvekili oranındaki değişim (Va-V);³⁷ Tx: Bu varsayımda gerçek temsil katsayısı (Milletvekili oranı/geçerli oylar içinde oran)³⁸

Bu varsayımda, ülke barajını geçen partilerin kullanılan geçerli oy içinde ve ülke barajını geçen partiler içindeki oy oranları ile milletvekili oranları görsel olarak şu şekildedir.

37 I-V numaralı kolonlar için bkz. "24 Aralık seçimi sonuçları" başlığı altındaki tablo

38 Sanal temsil katsayıları: RP:1,16;ANAP1,07;DYP 1,11;DSP 0,81 ; CHP: 0,61.

Bu varsayımda RP 12 seçim çevresinde barajı aşamamakta ve 3 milletvekilliği kaybetmekte; ANAP ve DYP üçer seçim çevresinde barajı aşamamakta, ancak milletvekilliği kaybetmemekte DSP 39 seçim çevresinde barajı aşamamakta ve 4 milletvekilliği kaybetmekte; CHP ise 46 seçim çevresinde barajı aşamamakta ve 7 milletvekilliği kaybetmektedir. Toplam olarak 15 milletvekilliği (Toplam milletvekili sayısının % 2,7'si) el değiştirmekle beraber sonuçta büyük bir değişiklik olmamaktadır. Ancak en küçük parti CHP'nin kaybını başka seçim çevrelerinde giderememesi nedeni ile en büyük parti RP ile arasındaki milletvekili sayısı farkı oranı, toplam milletvekili sayısının %21.45'ine yükselmekte, başka bir deyişle en büyük parti ile en küçük parti arasındaki makas açılmaktadır.

2. 4125 sayılı yasa ile oluşturulan 100 Türkiye Milletvekilinin seçildiği % 10 ülke ve değişken çevre barajı sistem

Bu varsayımda seçim sonuçları şu şekildedir.

	T	IVa	IVb	IVc	Va	Vb	Tx
RP	1.34	182	24	15.19	33.09	4.36	1.55
ANAP	1.22	124	-8	-6.06	22.54	-1.46	1.15
DYP	1.28	126	-9	-6.67	22.91	-1.63	1.19
DSP	0.94	81	5	6.58	14.73	0.91	1.01
CHP	0.83	37	-12	-24.49	6.73	-2.18	0.63

T: 24 Aralık 1995 seçiminde gerçek temsil katsayısı; IVa: Bu varsayımda milletvekili sayısı. IVb: Milletvekili sayısındaki değişim (IVa-IV); IVc: Milletvekili sayısındaki değişim oranı % olarak (IVb/IV); Va: Bu varsayımda milletvekili oranı -% olarak; Vb: Milletvekili oranındaki değişim (Va-V);³⁹ Tx: Bu varsayımda gerçek temsil katsayısı (Milletvekili oranı/Geçerli oylar içinde oran)⁴⁰

Partilerin seçim çevrelerinde aldıkları milletvekillikleri ile elde ettikleri Türkiye milletvekilliklerinin dağılımı ise şöyledir.

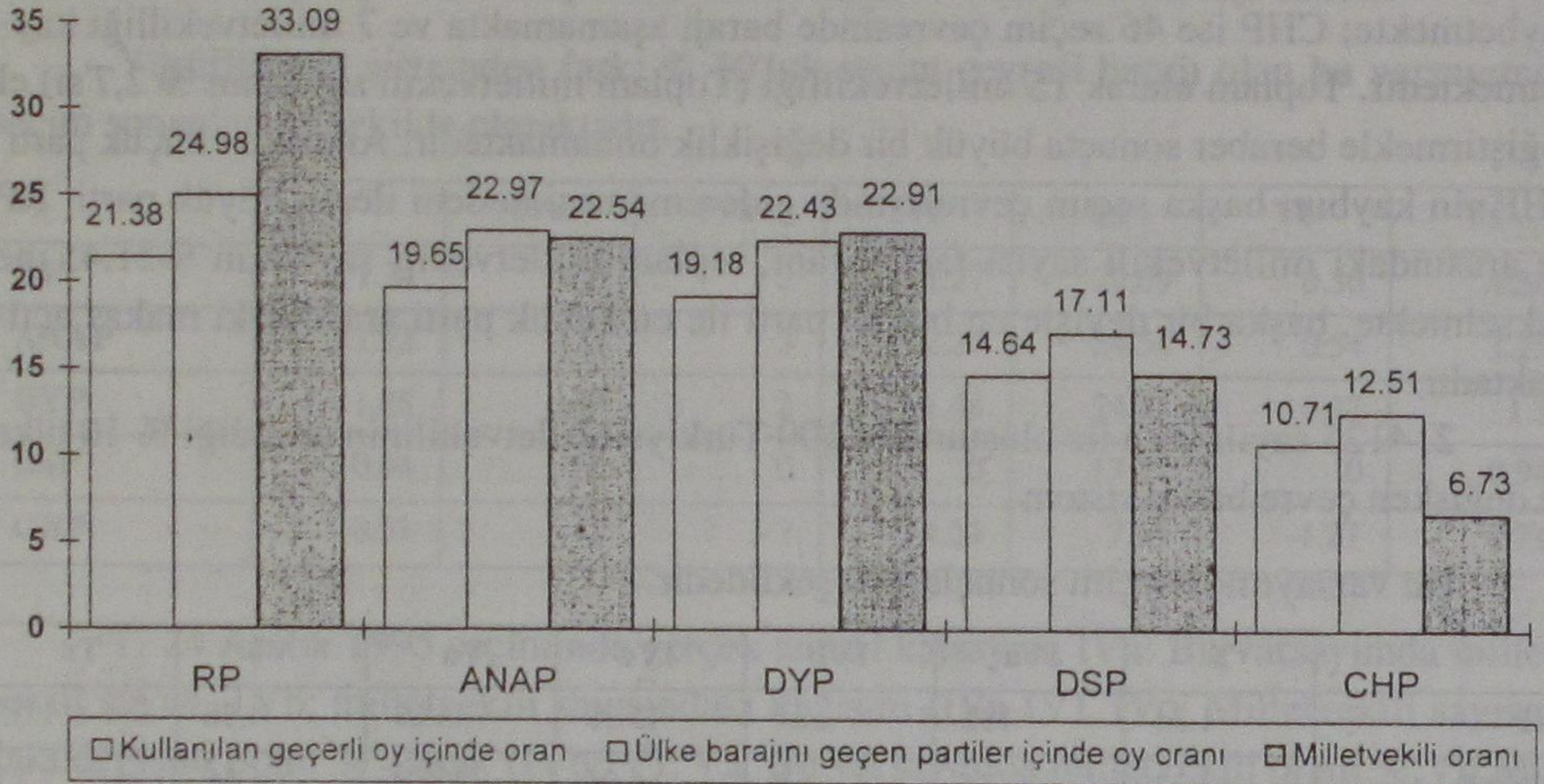
	A	B
RP	157	25
ANAP	101	23
DYP	103	23
DSP	64	17
CHP	25	2

A: Seçim çevrelerinde elde edilen milletvekilliği sayısı; B: Türkiye milletvekilliği sayısı.

39 I-V numaralı kolonlar için bkz. "24 Aralık seçimi sonuçları" başlığı altındaki Tablo.

40 Sanal temsil katsayıları: RP: 1,32; ANAP: 0,98; DYP 1,02; DSP: 0,86; CHP: 0,54.

Bu varsayımda, ülke barajını geçen partilerin kullanılan geçerli oy içinde ve ülke barajını geçen partiler içindeki oy oranları ile milletvekili oranları ise görsel olarak şu şekildedir.

Bu sistemde, değişken çevre barajının seçim çevrelerindeki milletvekili sayılarının azalması nedeniyle artan etkisi Türkiye Milletvekili nedeniyle kısmen hafiflese bile milletvekili dağılımında özellikle en büyük (RP) ve en küçük parti (CHP) bakımından büyük değişiklikler olmakta ve bu iki parti arasındaki makās toplam milletvekili sayısının % 26,36'sına yükselmektedir.

Bu seçim sisteminde RP 33, ANAP 42, DYP 46, DSP 60 ve CHP 71 seçim çevresinde barajı aşmamaktadır. Oranlarsak RP tüm seçim çevrelerinin % 39,76'sında, ANAP % 50,6'sında, DYP % 55,42'sinde, DSP % 72,89'unda, CHP ise %85,54'ünde barajı aşmamaktadır. Bir başka ilginç sonuç ise 11 seçim çevresinde (% 13,25) hiç bir partinin çevre barajını aşmaması ve dolayısıyla milletvekili dağılımının çevre barajı dikkate alınmadan yapılmak zorunda kalmasıdır.

3. Yüzde 10 ülke ve değişken çevre barajı varsayımı

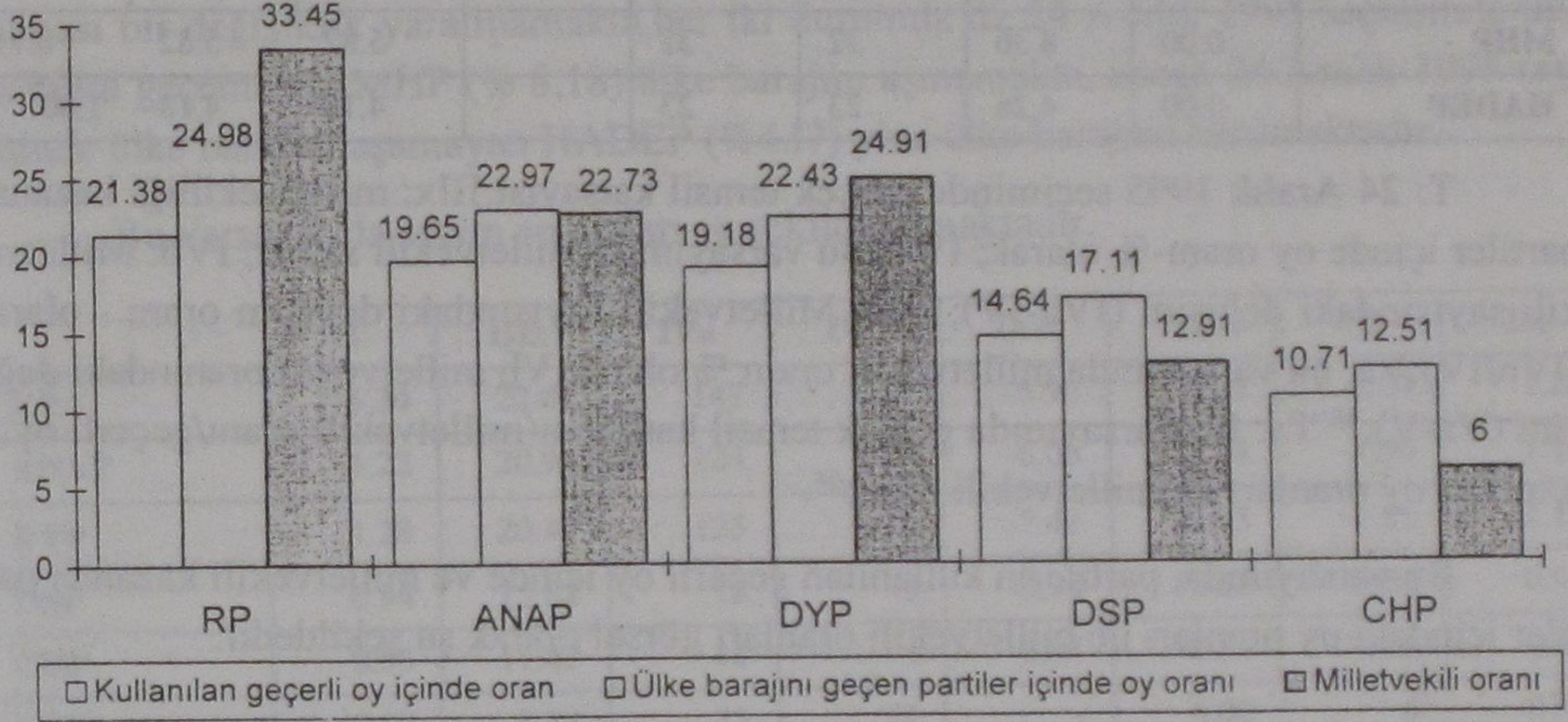
Bu varsayımda seçim sonuçları şu şekildedir:

	T	IVa	IVb	IVc	Va	Vb	Tx
RP	1.34	184	26	16.46	33.45	4.72	1.56
ANAP	1.22	125	-7	-5.3	22.73	-1.27	1.16
DYP	1.28	137	2	1.48	24.91	0.37	1.3
DSP	0.94	71	-5	-6.58	12.91	-0.91	0.88
CHP	0.83	33	-16	-32.65	6	2.91	0.56

T: 24 aralık 1995 seçiminde gerçek temsil katsayısı; IVa; milletvekili sayısı IVb: milletvekili sayısındaki değişim (IVa-IV); IVc: milletvekili sayısındaki değişim oranı % olarak (IVb/IV); Va: Bu varsayımda milletvekili oranı-% olarak Vb: milletvekili oranının

daki değişim (Va-V);⁴¹; Tx: Bu varsayımda gerçek temsil katsayısı (Milletvekili oranı/ Geçerli oylar içinde oran)⁴²

Bu varsayımda, ülke barajını geçen partilerin kullanılan geçerli oy içinde ve ülke barajını geçen partiler içindeki oy oranları ile milletvekili oranları görsel olarak şu şekildedir.

4138 sayılı yasa ile oluşturulan "100 Türkiye milletvekilinin seçildiği % 10 ülke ve değişken çevre barajlı sistem"e nazaran değişken seçim çevresi barajının etkisinin hafiflemesine rağmen bu varsayımda da özellikle en büyük ve en küçük partiler (RP ve CHP) bakımından önemli değişiklikler ortaya çıkmakta ve bu iki parti arasındaki makas toplam milletvekili sayısının % 27.45'i olmaktadır.

Bu varsayımda RP 30 seçim çevresinde çevre barajını aşamamakta ve 8 milletvekilliği kaybetmekte, ANAP 39 seçim çevresinde barajı aşamamakta ve 21 milletvekilliği kaybetmekte DYP 36 seçim çevresinde barajı aşamamakta ve 17 milletvekilliği kaybetmekte, DSP 57 seçim çevresinde barajı aşamamakta ve 13 milletvekilliği kaybetmekte ve CHP 68 seçim çevresinde barajı aşamamakta ve 16 milletvekilliği kaybetmektedir. Dolayısıyla RP Tüm seçim çevrelerinin % 36,14'ünde, ANAP % 46,99'unda, DYP %43,37'sinde, DSP % 68,67 sinde ve CHP % 81,93'ünde barajı aşamamaktadır. 11 seçim çevresinde (% 13,25) ise hiç bir parti çevre barajını aşamamaktadır. Toplam milletvekili sayısının % 13,64'ünü oluşturan 75 milletvekilliği baraj nedeniyle el değiştirmektedir.

4. Barajsız Varsayım

Bu varsayımda MHP ve HADEP'de milletvekilliği elde etmektedir. Seçim sonuçları şu şekildedir.

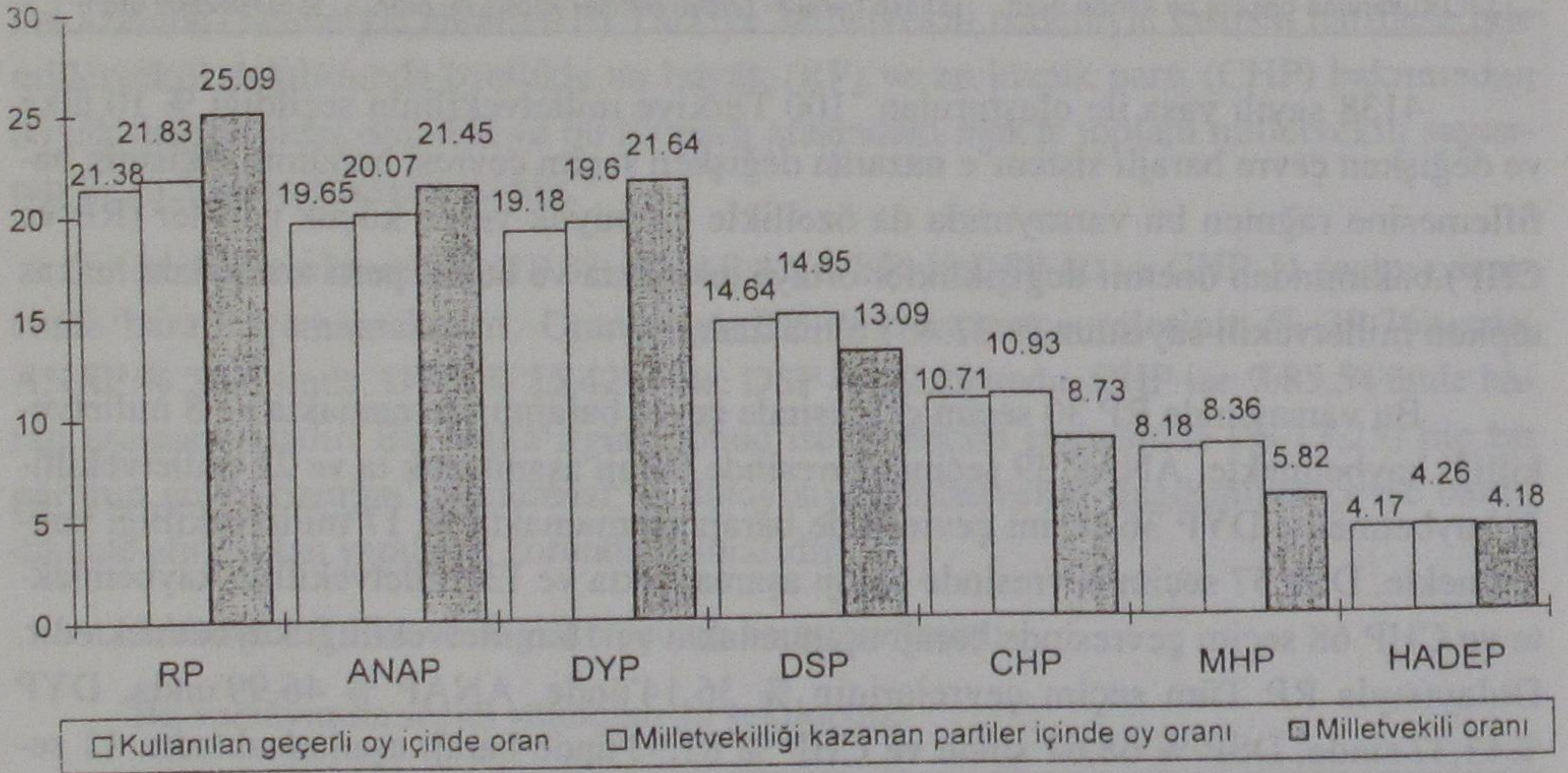
41 I-V numaralı kolonlar için bkz. "24 Aralık seçimi sonuçları" başlığı altındaki tablo.

42 Sanal temsil katsayıları: RP:1,34; ANAP: 0,99; DYP: 1,11; DSP: 0,75; CHP: 0,48.

	T	IIIx	IVa	IVb	IVc	Va	Vb	Tx
RP	1.34	21.83	138	-20	-12.66	25.09	-3.64	1.17
ANAP	1.22	20.07	118	-14	-10.61	21.45	-2.55	1.09
DYP	1.28	19.60	119	-16	-11.85	21.64	-2.90	1.13
DSP	0.94	14.95	72	-4	-5.26	13.09	-0.73	0.89
CHP	0.83	10.93	48	-1	-2.04	8.73	-0.18	0.82
MHP	0.00	8.36	32	32	-	5.82	5.82	0.71
HADEP	0.00	4.26	23	23	-	4.18	4.18	1.00

T: 24 Aralık 1995 seçiminde gerçek temsil katsayısı; IIIx: milletvekili kazanan partiler içinde oy oranı-% olarak; IVa: Bu varsayımda milletvekili sayısı; IVb: Milletvekili sayısındaki değişim (IVa-IV); IVc: Milletvekili sayısındaki değişim oranı - olarak (IVb/IV); Va: bu varsayımda milletvekili oranı % olarak; Vb milletvekili oranındaki değişim (Va-V),⁴³ Tx: Bu varsayımda gerçek temsil katsayısı(milletvekili oranı/geçerli oylar içindeki oy oranları ile milletvekili oran)⁴⁴.

Bu varsayımda, partilerin kullanılan geçerli oy içinde ve milletvekili kazanan partiler içindeki oy oranları ile milletvekili oranları görsel olarak şu şekildedir.

Görüldüğü gibi ülke barajının kalkması büyük partiler (RP, DYP, ANAP) bakımından ceza avantaj yaratmakta ve bunlar yüzde onu aşan oranda milletvekilliği kaybına uğramaktadırlar. Bu varsayımda toplam 55 milletvekilliği el değiştirmektedir ve bu toplam milletvekili sayısının % 10'udur. En büyük üç partinin kaybettiği toplam milletvekili sayısı ise 50'dir ve buda el değiştiren milletvekili sayısının yüzde doksanından biraz fazladır.⁴⁵

43 I-V numaralı kolonlar için bkz. "24 Aralık seçimi sonuçları" başlığı altındaki tablo.

44 Sanal temsil katsayıları: RP:1,15; ANAP:1,07; DYP:1,10; DSP: 0,88; CHP: 0,80; MHP: 0,70;HADEP: 0,98.

45 Milletvekili dağılımında iki yeni partinin de yer alması nedeniyle en büyük parti ile en küçük parti (RP ve HADEP) arasındaki makas, karşılaştırma yapmak için bir kıstas oluşturulamamakla beraber toplam milletvekili sayısının % 20,91'idir ve bu hem olgudaki hem de diğer olasılıklardaki makastan daha düşük bir orandır.

Burada dikkat çeken bir nokta en küçük parti olmasına rağmen Hadep'in temsil oranı katsayısının 1 olmasıdır. Bunun nedeni HADEP oylarının belirli seçim çevrelerinde yoğunlaşmış, başka bir deyişle bölgesel oy olmasıdır.

Yüzde 5 (% 7) İlke barajlı varsayım.

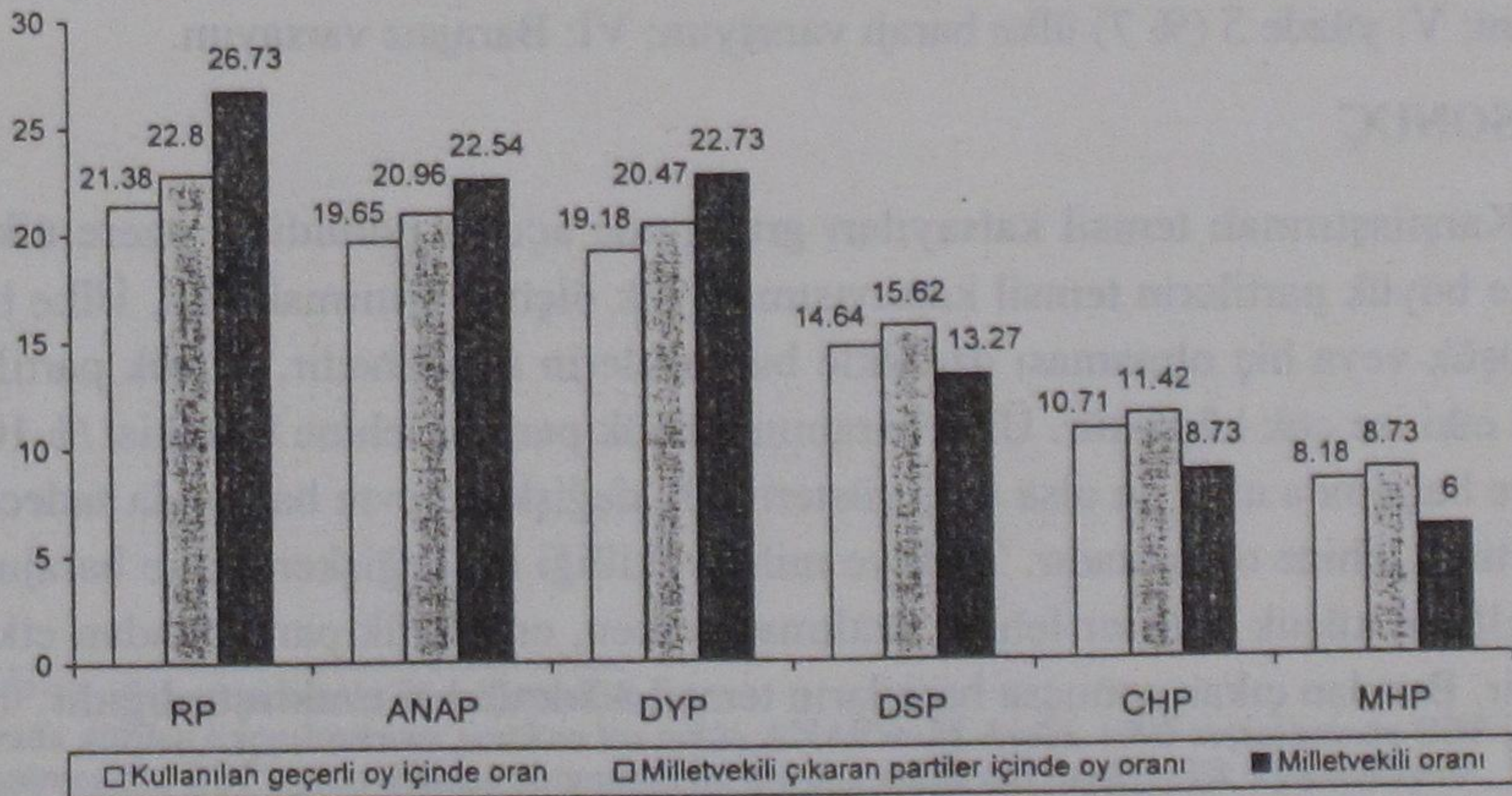
24 Aralık 1995 seçimi sonuçları temel alındığında barajın % 5 veya daha fazla olması bir değişiklik yaratmamakta, her iki durumda da 24 Aralık 1995 seçiminde ülke barajını geçemeyen MHP (% 8,18) ülke barajını aşmamakta, ancak 24 Aralık 1995 seçiminde ülke barajını aşamayan HADEP (%4.17) yine ülke barajına takılmaktadır.

Bu varsayımda seçim sonuçları şu şekilde olmaktadır.

	T	IIIx	IVa	IVb	IVc	Va	Vb	Tx
RP	1.34	22.80	147	-11	-6.96	26.73	-2.00	1.25
ANAP	1.22	20.96	124	-8	-6.06	22.54	-1.46	1.15
DYP	1.28	20.47	125	-10	-7.41	22.73	-1.81	1.19
DSP	0.94	15.62	73	-3	-3.95	13.27	-0.55	0.91
CHP	0.83	11.42	48	-1	-2.04	8.73	-0.18	0.82
MHP	0.00	8.73	33	33	-	6.00	6	0.73

T:24 aralık 1995 seçiminde gerçek temsil katsayısı; IIIx: Milletvekili çıkararak partiler içinde oy oranı-% olarak;IVa: Bu varsayımda milletvekili sayısı; Milletvekili sayısındaki değişim (IVa-IV); IVc: Milletvekili sayısındaki değişim oranı % olarak (IVb/IV); Va: Bu varsayımda milletvekili oranı % olarak Vb:Milletvekili oranındaki değişim (Va-V);⁴⁶ Tx: Bu varsayımda gerçek temsil katsayısı (Milletvekili oranı/Geçerli oylar içinde oran)⁴⁷

Bu varsayımda, partilerin kullanılan geçerli oy içinde ve milletvekili kazanan partiler içindeki oy oranları ile milletvekili oranları görsel olarak şu şekildedir.

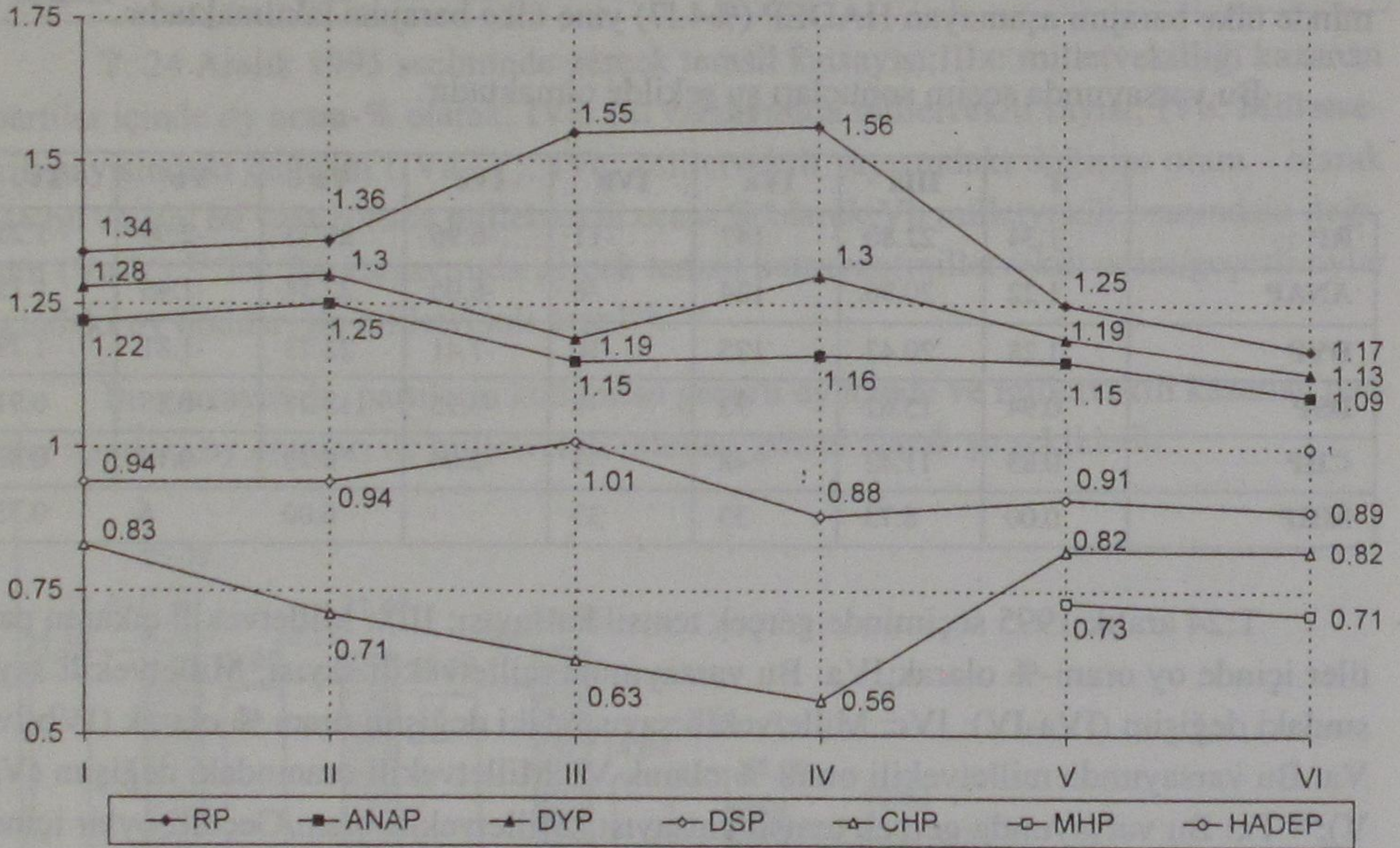

46 I-V numaralı kolonlar için bkz. "24 Aralık seçimi sonuçları" başlığı altındaki tablo.

47 Sanal temsil katsayıları: RP:1,17; ANAP:1,08; DYP: 1,11; DSP: 0,85; CHP: 0,76; MHP: 0,69.

Bu varsayımda 24 Aralık 1995 seçim sonuçlarına nazaran 33 milletvekilliği el değiştirerek MHP'ye geçmektedir. MHP'nin barajı aşmaması büyük partiler zararına olmakta ve bunlar % 6-7 oranında milletvekilliği kaybetmektedirler. Dördüncü varsayımda, yani barajsız varsayımda HADEP'in kazanacağı 23 milletvekilliği ise diğer partilere şu şekilde dağılmaktadır. RP: 9; ANAP: 6, DYP: 6; DSP: 1; MHP:1; dolayısıyla HA-DEP'in baraja takılması büyük partilere yarayacaktır.

III. Karşılaştırmalı temsil katsayıları grafiği

I: 24 Aralık seçimleri; II. 4138 sayılı yasa ile oluşturulan % 10 ülke ve çevre barajlı sistem; III: 4125 sayılı yasa ile oluşturulan 100 Türkiye milletvekilliğinin seçildiği % 10 ülke ve değişken çevre barajlı sistem; IV: % 10 ülke ve değişken çevre barajlı varsayım; V: yüzde 5 (% 7) ülke barajı varsayım; VI: Barajsız varsayım.

SONUÇ

Karşılaştırmalı temsil katsayıları grafiğinde açıkça görüldüğü üzere ülke barajı özellikle büyük partilerin temsil katsayısını büyük ölçüde arttırmaktadır. Ülke barajının daha düşük veya hiç olmaması özellikle bu partilerin aleyhinedir. Küçük partiler bakımından etki ise çok küçüktür. Ülke barajının büyük partiler lehine bu etkisi % 10'luk sabit çevre barajında ufak da olsa artış gösterirken, değişken çevre barajında sadece en büyük partinin lehine olmaktadır. Türkiye milletvekilliği ise değişken çevre barajının etkisini özellikle küçük partiler lehine azaltmakta iken, en büyük parti bundan etkilenmemektedir. Bundan çıkan sonuçsa barajların temsil adaletinden uzaklaştırdığıdır.

Mevcut sistemdeki ülke barajı sadece iki partinin elenmesine yol açmaktadır. Bu partilerin ortak noktası etnik politikalarıdır. Dolayısıyla % 10'luk ülke barajı "yönetimde istikrar" ilkesinden çok siyasal bir elemeye hizmet etmektedir. Bunlardan HADEP oy yoğunlaşmasına sahiptir ve barajın olmaması halinde % 4,17 oyla seçim çevresinde 23 milletvekili çıkaracaktı.⁴⁸

Diğer yandan, benimsenen sistem özellikleri ne olursa olsun 24 Aralık 1995 seçim sonuçlarının hiç bir partiyi tek başına iktidara getirmeyeceğidir. Diğer yandan merkez sağdaki çift merkezlilik barajlarla giderilememekte, bir başka deyişle iki partiden biri diğerini barajın altına itmemektedir.⁴⁹ Ancak merkez soldaki çift merkezlilik, CHP'nin oy kaybı nedeniyle baraja takılması halinde kaybolacaktır.

Genel bir sonuç olarak, barajlar siyasal sorunların çözülmesi veya siyasal rekabetin sonuca ulaştırılması için bir cihaz olmaktan şimdilik uzak olduğudur.

Özel Hukuk

48 MHP 27 seçim çevresinde 33 milletvekili.

49 Burada gözden kaçırılmaması gereken bir nokta ANAP'ın 24 Aralık 1995 seçimlerinde BBP ile işbirliğine gitmesidir. BBP oyları dikkate alınmasa bile merkez sağda çift merkezlilik sözkonusudur.